

Voorwoord

Dit boek wil bijdragen tot een verdere verspreiding en implementatie van het herstelgericht denken en handelen in de scholen. In een herstelgerichte benadering ligt de nadruk op het herstel van beschadigde relaties naar aanleiding van een conflict of grensoverschrijdend gedrag. Beide auteurs, Maria Beerten en Tom van Waterschoot, bouwden vanuit hun dagelijkse praktijk in scholen, de vormingen die zij volgden in binnen- en buitenland, de literatuur die zij bestudeerden en hun rol binnen het 'Platform voor herstelgericht werken op school' een enorme kennis op over deze benadering. Met dit boek willen zij deze kennis delen met alle onderwijsbetrokkenen.

Het herstelgericht gedachtegoed kent sinds de jaren negentig in de hele wereld een groeiende belangstelling. Het ontwikkelde zich eerst binnen justitie maar kende vrij snel een uitbreiding naar andere sectoren, waaronder het onderwijs. Zelf kwam ik eind van de jaren negentig in contact met het herstelgericht denken toen Lode Walgrave (Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie, KU Leuven) op ons teamoverleg zijn ervaringen deelde over zijn bezoek aan herstelgerichte praktijken in Australië en Nieuw-Zeeland. Het succes van een herstelgerichte benadering binnen de jeugdrechtelijke context inspireerde ons om een dergelijke aanpak ook in scholen te introduceren. Het herstelgericht denken en handelen sloot goed aan bij het onderzoek rond geweld op school dat ik op dat moment afrondde en bij de denkkaders 'maatschappelijke kwetsbaarheid' en 'algemene preventie' die wij binnen ons onderzoekswerk hanteerden. Deze denkkaders vertrekken vanuit een interactionistische visie (een probleem – en dus ook de oplossing – ligt niet bij de ene of de andere, maar wel in de interactie tussen beiden) en focust op sociale binding (via de leerling-leerkrachtrelatie), emancipatie en structurele veranderingen. Dit zijn tevens kernbegrippen in het herstelgericht denken. Na een internationale conferentie in Leuven en een seminarie op het Departement Onderwijs van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap kregen wij van dat ministerie de middelen om een begeleid pilootproject uit te voeren. Met de steun van de Stichting Koningin Paola werden twaalf leerlingbegeleiders en CLB-medewerkers opgeleid tot hergo-moderator door de organisatie Echt Recht (Nederland, later Eigen Kracht). Gedurende de

onderzoeksperiode (2001-2004) werden in zes scholen de hergo's geobserveerd en de deelnemers geïnterviewd. De resultaten waren uitgesproken positief: de tevredenheid bij de betrokkenen was zeer hoog, de spanningen binnen de klas en de school verminderden en de schoolsituatie werd genormaliseerd (Bursens & Vettenburg, 2006). In 2005 namen wij deel aan het World Congress Criminology in Philadelphia. Wij wisselden ervaringen uit en reflecteerden over visie en praktijken met deskundigen van over de hele wereld, zoals Brenda Morrison, Ted Wachtel, Belinda Hopkins, Dan Olweus, Paul McCold en vele anderen. Deze internationale ervaring bevestigde het grote belang van het herstelgericht werken in scholen. De herstelgerichte processen dragen niet enkel bij tot de constructieve oplossing van concrete conflicten en tuchtproblemen, zij dragen ook bij tot een meer respectvol en emancipatorisch schoolklimaat. Voor ons een uitdaging om via vormingen, studiedagen en publicaties het herstelgericht werken meer kenbaar te maken in scholen.

In dezelfde periode werd Maria Beerten als leerlingbegeleidster geconfronteerd met een zwaar incident op school. Zij zocht naar alternatieven voor een bestrafend optreden en volgde op eigen initiatief en kracht de opleiding van moderator bij Eigen Kracht Nederland. Op zoek naar een organisatie van waaruit zij herstelgericht kon werken aan conflicten in de scholen, ontmoette zij Tom van Waterschoot, die vanuit PrOS zocht naar een geschikt persoon om in de scholen te werken. Deze eerder toevallige ontmoeting groeide uit tot een geëngageerde samenwerking in de scholen, het oprichten en trekken van het Platform voor herstelgericht werken op school, het geven van vormingen en het publiceren van de opgedane kennis en ervaringen rond herstelgericht handelen.

PrOS staat voor 'Positieve relaties op school' en ontstond in 2004. Het is een samenwerkingsverband tussen de stad Mechelen en het Centrum voor Geestelijke Gezondheidszorg (CGG) De Pont, en loopt in nauwe samenwerking met alle Mechelse scholen, CLB's en onderwijsondersteunende diensten. Het beoogt de begeleiding van jongeren, hun ouders, het CLB en de school om een moeilijk lopend schoolparcours te deblokken. PrOS groeide gestaag, kreeg middelen via het flankerend onderwijsbeleid en kon sinds 2007 ook korte (korte buitenschoolse opvang en hergo) en lange time-outs (vier weken buitenschoolse opvang en begeleiding) organiseren. De jarenlange samenwerking met de stad Mechelen werd recent opnieuw verlengd met een overeenkomst voor vijf jaar.

Voor Vlaanderen kreeg de vzw Majong (Maatschappij- en jongerenproblemen) de opdracht van het Departement Onderwijs om in 2007-2008 interviews te

organiseren voor enerzijds de time-outprojecten en anderzijds de hergoprojecten. Deze werden begeleid door Bea Vandewiele en mezelf. Op deze intervisies leerde ik Maria kennen. Haar inbreng was van onschatbare waarde. Zij slaagde erin om scholen de stap te helpen zetten naar het herstelgericht werken en hen adequaat te begeleiden tijdens het herstelproces. Vanuit haar kennis van de filosofie en de methodieken en haar uitgebreide praktijkervaring bracht zij concrete cases aan, stelde zij pertinente vragen en bood weerwerk waar nodig. Haar tussenkomsten hebben de intervisies verrijkt voor alle deelnemers.

Een belangrijke stimulans in het werk van Maria en Tom was hun deelname aan het IIRP 13th World Conference congres in Hull in oktober 2010. Daar hoorden zij dat in Nederland werd gestart met een netwerk rond herstelgericht werken en zij ambieerden hetzelfde voor Vlaanderen. Zij contacteerden verschillende mensen die actief waren rond herstelgericht werken op school en nodigden hen uit om te overleggen over een mogelijk netwerk in Vlaanderen. Na enkele bijeenkomsten werd in 2012 de oprichting van het 'Platform voor herstelgericht werken op school' een feit. Dit platform ijvert voor de verdere verspreiding en implementatie van het herstelgericht gedachtegoed en de daaraan gekoppelde praktijken in Vlaamse onderwijsinstellingen (zie platformtekst op www.herstelgerichtwerkenopschool.be). Naast een website met nuttige informatie organiseert het platform tal van activiteiten. Zo organiseerde het in 2012 een studiedag over herstelgericht werken op school. Een van de plenaire sprekers was Belinda Hopkins met haar boeiende bijdrage '*A new approach to school discipline. How do teachers teach and model the behaviours they want to see in young people, even when things have gone wrong?*'. In de namiddag volgde een ruim aantal praktijkgerichte workshops, overwegend begeleid door mensen uit het platform. In 2014 volgde de Dialoogdag 'Straffer in herstel'. Aan de hand van de WorldCafé-methode werden relevante thema's en obstakels bij herstelprocessen uitgediept. Deze dag sloot af met een reeks aanbevelingen en actieplannen die scholen verder op weg kunnen helpen. Verder organiseerde het platform ook avondlezingen, onder andere '*The restorative Classroom*' met Belinda Hopkins; 'Gezag en verbinding op school: over nieuwe autoriteit in een herstelgericht klimaat' met Idan Amiel, medewerker van Haim Omer en auteur van het boek 'Nieuwe Autoriteit'. Begin 2017 lanceerde het platform een projectoproep 'Herstelgericht Werken op School van A tot Z'. Drie scholen krijgen vanuit het platform ondersteuning om de visie en bijhorende praktijken van de herstelgedachte ten volle te implementeren. Elke school wordt begeleid door een projectmedewerker, die op zijn/haar beurt wordt ondersteund door een ondersteuningsteam binnen het platform. Het projectteam volgde een opleiding rond '*theory of change*' (Goedroen Juchtmans, HIVA,

KU Leuven); het veranderingsproces wordt wetenschappelijk opgevolgd door Vives (Kortrijk). Eind 2020 loopt het project af en worden de resultaten bekend gemaakt. Al deze activiteiten van het platform kwamen er dankzij de continu stimulerende en coördinerende rol van beide auteurs.

Zeer positief is dat wij in Vlaanderen – zelfs in tijden van verharding – een gunstige evolutie vaststellen in het verspreiden en toepassen van het herstelgericht gedachtegoed. Er worden verschillende vormings- en nascholingsinitiatieven opgezet rond dit thema. Wij zien het terugkomen in de nascholingsprogramma's van de netten, de opleidingscentra van de universiteiten en hoge scholen. Een organisatie die reeds vele jaren vormingen aanbiedt rond het herstelgericht werken, is Ligand vzw (Kortrijk). Men kan er terecht voor een opleiding tot hergo-moderator, een vorming rond de methodiek van de proactieve cirkels en ondersteuning bij het implementatieproces op maat van de school. Deze positieve trend is ook duidelijk voelbaar in de scholen. Er wordt meer ingezet op herstelgericht werken, verbindend schoolklimaat, werken met herstelcirkels, enzovoort. Toch is en blijft het een bekommernis van de auteurs dat deze verandering in denken en handelen nog te vaak gedragen wordt door vrijwilligers en zij signaleren de nood aan een structurele inbedding van het herstelgericht werken, zowel op het niveau van de scholen als op het niveau van het bredere onderwijsbeleid.

In de loop van de vele jaren van samenwerking met beide auteurs participeerde ik geregeld aan boeiende, soms pittige discussies over het herstelgericht denken en de toepassing ervan bij de implementatie in scholen. Maria en Tom hebben duidelijk een gemeenschappelijke visie over het herstelgericht werken maar zijn het soms oneens over de concretisering ervan. Beide beargumenteren hun standpunt met verwijzingen naar praktijkvoorbeelden en literatuurgegevens. Wat opvalt in hun discussies, is de continue reflectie op hun eigen denken en handelen. En dit biedt, zoals u kunt ontdekken in dit boek, rijke inzichten en concrete handvatten om er morgen mee aan de slag te gaan.

Nicole Vettenburg
Leuven, maart 2020

Inleiding

Eindelijk ligt er nog eens een nieuw boek over herstelgericht handelen op de plank. Dit boek is gegroeid uit jarenlange ervaring in Vlaamse scholen, uit vormingen en lectuur en bij PrOS (Positieve relaties op school), een buitenschoolse organisatie in Mechelen die scholen ondersteunt in het omgaan met leerlingengedrag.

Herstelgericht handelen op school leerden we zo'n twintigtal jaar geleden kennen en was afgeleid van toepassingen binnen justitie. De stijgende diversiteit en polarisatie in de maatschappij deden hun intrede op school: rivaliserende bendes, meisjes en jongens samen in de klas, leerlingen van allochtone en autochtone herkomst, leraren die zich enkel bekommeren om het onderwijsniveau en collega's die de diversiteit omarmen, Franstalige leerlingen in Nederlandstalige Brusselse scholen, ...

Conflicten zijn leermomenten, maar op school en in de klas zijn ze een ernstige hindernis in het leerproces. Bovendien riskeren ze de relatie tussen de leraar en de leerling, die net zo cruciaal is om een goed leerproces mogelijk te maken, te verstoren. 'Nee, deze keer gooien we deze leerling er niet uit', zegt de directie, maar wat dan wel?

Vanuit het jeugdrecht kennen we het bestaan van hergo (herstelgericht groeps-overleg). Met een beperkte kennis van deze methodiek pakten we meer dan twintig jaar geleden het conflict tussen rivaliserende bendes in een Brusselse school aan op een 'quasi'-herstelgerichte manier: niet focussen op de *pushers*, maar naar het midden gaan. Wat hebben al de betrokkenen op school nodig om op een verbindende manier samen te leven en het leerproces van iedereen, leraren inclusief, te versterken? Na samen reflecteren, luisteren en inzichten verwerven riepen de betrokken leerlingen alle leerlingen en leraren samen en spraken hen toe over wat ze geleerd hadden uit dit conflict, hoe ze uit een conflict konden blijven en hoe ze de schade die werd veroorzaakt door deze rivaliteit en vechtpartijen konden herstellen om samen verder te gaan in 'onze' school. Een verbluffende uitkomst die ons steeds meer ging uitdagen om op zoek te gaan naar de herstelgerichte filosofie en haar toepassingen op school.

Vanuit de schoolse ervaring mochten we de herstelgerichte visie verder uitwerken binnen de werking van PrOS, een samenwerkingsproject dat wordt ondersteund door de stad Mechelen en het Mechelse onderwijsveld. Het PrOS-team ondersteunt Mechelse scholen in het opbouwen van sterke relaties op school en het omgaan met gedragsmoeilijkheden vanuit een herstelgerichte visie en methodieken. PrOS is onze thuisbasis om scholen te laten kennismaken met het herstelgericht handelen. Niet enkel de filosofie, ook de taal, de houding en methodieken werkten we binnen PrOS en in dit boek breder uit, van verbondenheid tot herstel. Herstel is broodnodig in het omgaan met polarisatie en conflicten, vanuit het midden, samen, in relatie met alle betrokkenen.

In het eerste deel verduidelijken we de filosofie van het herstelgericht handelen, dat vertrekt vanuit de basisbehoeften van de hele school en van elke individuele betrokkene. Herstelgericht handelen richt zich voor tachtig procent proactief op de verbondenheid tussen leerkracht, leerlingen en ouders. In het vijfde hoofdstuk vergelijken we het denkkader van een traditioneel sanctionerende schoolcultuur met een herstelgericht schoolklimaat: een ware paradigmashift! Het tweede deel is volledig gewijd aan het curriculum van herstelgerichte methodieken die inzetten op het versterken en herstellen van relaties. Deze methodieken kunnen maar echt gedijen in een brede schooltoepassing waarvan we het veranderingsproces weergeven in het derde deel.

De enige bedoeling van dit boek is het delen van kennis en ervaring met scholen die het proces willen aangaan. Onontbeerlijk in tijden van grote diversiteit: relaties komen voor prestaties en versterken het leerproces door in te zetten op verbondenheid en het herstellen van relaties bij incidenten en conflicten. De herstelgerichte visie op school wil het leren van elke leerling doen excelleren.

Voor de persoonsaanduiding gebruiken we gemakshalve 'hij'. En als we het over de 'leerkracht' hebben, bedoelen we hiermee ook de opvoeder, secretariaatsmedewerker, leerlingbegeleider of directeur. Kortom, ieder die een opvoedkundige taak opneemt binnen de school.

Iconen bij de tekst verwijzen naar documenten, reflectiekaarten en ander materiaal die te vinden zijn op www.prosgoedgedacht.be en op de website van de uitgeverij (www.gompel-svacina.eu) onder 'extra informatie' bij dit boek.

Wij hopen dat we met dit boek de lezer kunnen inspireren om bij te dragen tot meer verbondenheid binnen de eigen school. We hopen dat dit boek uitnodigt

om conflicten en grensoverschrijdend gedrag van kinderen en jongeren te leren zien als leermomenten. We wensen dat dit boek het geloof in elke leerling helpt versterken door geduld, mededogen en vertrouwen in hun kracht.

Maria Beerten & Tom van Waterschoot

maria.beerten@telenet.be; tom.vanwaterschoot@cggdepont.be

Juni 2020